

บทสำรวจผลงานทางวิชาการเรื่องสมาคมการค้าจีนและสมาคมหอการค้าจีน
ในประเทศไทยสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

A Survey of Academic Literature on Chinese guilds and Chinese
Chamber of Commerce in the post-World War II of Thailand

วิภาวี สุวิมลวรรณ

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Email: wizpix03@gmail.com

Wipawee Suwimolwan

Department of History, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

ทุนวิจัยจาก โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิตสกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอภาพรวมของผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับประเด็นเรื่องสมาคมการค้าจีนและสมาคมหอการค้าจีนในประเทศไทยในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่เขียนเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อชี้ให้เห็นถึงสถานะขององค์ความรู้ ข้อถกเถียงหลัก รวมถึงแนวทางการศึกษาในประเด็นดังกล่าว ซึ่งสัมพันธ์กับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองไทยอย่างมีนัยสำคัญ ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการศึกษาของประเด็นดังกล่าว จำแนกได้เป็น 3 แนวทางหลักคือ (1) แนวทางการศึกษาว่าด้วยสมาคมการค้าจีนและหอการค้าจีนกับกรณี “ชุมชนจีน” ในประเทศไทย (2) แนวทางการศึกษาว่าด้วยสมาคมการค้าจีนและหอการค้าจีนในมุมมองแบบลัทธิมาร์กซ์ และ (3) แนวทางการศึกษาว่าด้วยสมาคมการค้าจีนและหอการค้าจีนกับ “นายทุน” ในโครงสร้างทุนนิยมของระบบเศรษฐกิจไทย

คำสำคัญ: สมาคมการค้าจีน, สมาคมหอการค้าจีน, คนจีน, ประเทศไทย, ลัทธิมาร์กซ์

Abstract

This paper attempts to examine the overview of scholarship on A Survey of Academic Literature on Chinese guilds and Chinese Chamber of Commerce in the post-World War II of Thailand. It demonstrates the status of academic knowledge, main arguments, and studies approaches which are significantly related to social, economic, and political aspects in Thailand. The results show that there can be

divided into three main parts. First, it presents the studies of Chinese guilds and Chinese Chamber of Commerce as part of research on Chinese society in Thailand. Moreover, it presents the studies of Chinese guilds and Chinese Chamber of Commerce in the view of Marxism. Finally, it presents the studies of Chinese guilds and Chinese Chamber of Commerce in the realm of capitalism in economic history of Thailand.

Keywords: Chinese Guilds, Chinese Chamber of Commerce, Chinese, Thailand, Marxism

บทนำ

การศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับสมาคมการค้าจีนและสมาคมหอการค้าจีนเริ่มต้นขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 โดยมีบทความรายตอนของ Danial Macgowan ซึ่งเขียนต่อเนื่องลงในวารสาร The north china branch of the royal Asiatic society เป็นงานชิ้นบุกเบิก งานเขียนชิ้นนี้แม้จะได้รับการวิจารณ์อยู่บ้างในด้านวิธีการศึกษาที่ไม่เป็นไปตามวิธีของงานเขียนเชิงสังคมศาสตร์ในรูปแบบ “ใหม่” กระนั้น ควรกล่าวเป็นอย่างยิ่งว่า การกรุยทางเพื่อการศึกษาและการนำเสนอข้อมูลดิบในงานชิ้นนี้มีประโยชน์ต่อการค้นคว้าวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องสมาคมการค้าจีนในสมัยหลังไม่น้อย (Morse, 1909 : 5-6)

ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเด็นศึกษาเรื่องสมาคมการค้าจีนและหอการค้าจีนเฟื่องฟูขึ้น เนื่องจากปัจจัย 3 ประการคือ 1) การขยายตัวของสาขาวิชาสังคมศาสตร์ ที่ส่งผลให้ขอบเขตการศึกษาขยายออกจากเรื่องการเมืองและราชสำนัก มาสู่ประเด็นซึ่งมี กลุ่มพ่อค้า ขาวนา รวมถึงตัวละครภาคประชาชนอื่นๆ เป็นจุดเน้นของการนำเสนอ (Burgess, 1930: 72 และ เรย์โนลด์ส, 2550 : 2-3) 2) ปรากฏการณ์การขยายตัวของสมาคมการค้าจีนและสมาคมท้องถิ่นจีน เนื่องจากขณะนั้นรัฐบาลราชวงศ์ชิงตกอยู่ภายใต้ภาวะการแทรกแซงจากต่างชาติ นโยบายสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรท้องถิ่นของจีนจึงเป็นความจำเป็นทางการเมือง (Chen, 2001 : 155 - 156) และ 3) การก่อตั้งขึ้นของสถาบัน Chinese Study ภายใต้สนับสนุนของสหรัฐอเมริกาโดยความมุ่งหวังให้สถาบันนี้ทำหน้าที่ค้นคว้าและวิจัยเกี่ยวกับ “ชาวจีนโพ้นทะเล” เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้ มาใช้ประกอบการวางนโยบายทางการเมืองภายใต้บริบทของสงครามเย็น จากภาวะการณ์ทั้ง 3 ประการดังกล่าวส่งผลให้ 1) ความนิยมต่อการศึกษาเรื่องสมาคมต่าง ๆ ของชาวจีน ในกลุ่มนักวิชาการเกิดการขยายตัวขึ้น (Chen, 2001: 156) และ 2) ผลผลิตของการศึกษาในประเด็นดังกล่าวเพิ่มพูนขึ้นทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ (Suryadinata, 2007: 8)

สถานะความรู้เรื่องสมาคมการค้าจีนและหอการค้าจีนในประเทศไทย

หนังสือเล่มสำคัญที่ส่งผลต่อการขยายองค์ความรู้เรื่อง “คนจีนโพ้นทะเล” ในสังคมไทย คือ หนังสือเรื่อง Chinese society in Thailand : An analytical history และ Leadership and Power in the Chinese Community of Thailand ที่เขียนขึ้นโดย William Skinner นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน หนังสือสองเล่มนี้นอกจากจะมีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่อง “คนจีนโพ้นทะเล” ในแง่ 1) ทำทนายกรอบมาคาดิของการศึกษาเรื่อง “คนจีนโพ้นทะเล” ของนักวิชาการตะวันตกที่เชื่อว่าชาวจีนทั้งในพื้นที่แผ่นดินใหญ่และชาวจีนโพ้นทะเลมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Kornphanat Tungkeunkunt, 2009: 74) และ 2) ช่วยสร้างข้อถกเถียงและเพิ่มจำนวนเล่มของงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องคนจีนในประเทศไทยแล้ว หนังสือดังกล่าวยังเป็นผลงานวิชาการชิ้นปฐมที่ช่วยเปิดพื้นที่การศึกษาเกี่ยวกับประเด็นเรื่องสมาคมการค้าจีนและสมาคมหอการค้าจีนในประเทศไทยอีกด้วย

ทั้งนี้ จากการสำรวจผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับประเด็นเรื่องสมาคมการค้าจีนและสมาคมหอการค้าจีนในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พบว่าแนวทางการอธิบายของงานศึกษาสามารถจำแนกได้เป็น 3 แนวทาง คือ 1) แนวทางการศึกษาว่าด้วยสมาคมการค้าจีนและหอการค้าจีนกับกรณี “ชุมชนจีน” ในประเทศไทย 2) แนวทางการศึกษาว่าด้วยสมาคมการค้าจีนและหอการค้าจีนในมุมมองแบบลัทธิมาร์กซ์ และ 3) แนวทางการศึกษาว่าด้วยสมาคมการค้าจีนและหอการค้าจีนกับ “นายทุน” ในโครงสร้างทุนนิยมของระบบเศรษฐกิจไทย

บทสำรวจแนวทางการศึกษาลำดับที่ 1: แนวทางการศึกษาว่าด้วยสมาคมการค้าจีนและหอการค้าจีนกับกรณี “ชุมชนจีน” ในประเทศไทย

ไม่เป็นเรื่องแปลกว่าเกินจริงแต่อย่างใด หากจะเสนอว่างานเขียนชิ้นคลาสสิกทั้งสองข้างต้นของ Skinner นั้น ได้สร้างคุณูปการอย่างยิ่งต่อการศึกษาเกือบจะทุกมิติเกี่ยวกับเรื่อง “คนจีนโพ้นทะเล” ในสังคมไทย ในกรณีเรื่องสมาคมการค้าจีนและสมาคมหอการค้าจีนก็เช่นกัน หนังสือทั้งสองนับเป็นจุดหมายสำคัญของการศึกษาในเรื่องนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการชูข้อเสนอเรื่อง “ชุมชนจีน” กล่าวคือข้อเสนอดังกล่าว นำมาซึ่งการคำอธิบายและข้อถกเถียงต่อ “สมาคมการค้าจีนและสมาคมหอการค้าจีน” ในงานวิชาการ 2 ประเด็นสำคัญดังนี้

1) ประเด็นเรื่องลักษณะโครงสร้างของสังคมจีนในประเทศไทย Skinner (1957 : 212) อธิบายว่า เนื่องจากจำนวนของผู้อพยพชาวจีนมีสัดส่วนไม่สมดุลกัน กล่าวคือเมื่อคำนวณจากคนจีนทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ชาวแต้จิ๋วจัดเป็นกลุ่มภาษาพูดที่มีจำนวนมากที่สุดคิดเป็น 56% รองลงมาคือกลุ่มจีนแคะ 16% ไหหลำ 12% กวางตุ้ง 7% ฮกเกี้ยน 7% และกลุ่มภาษาพูดอื่น ๆ อีก 2% เมื่อนำข้อมูลประชากรมาพิจารณาสมาคมของคนจีนจะพบว่า สมาคมการค้าของคนจีนตลอดมา

มักเป็นองค์กรเพื่อมุ่งแสวงหาและตอบสนองต่อความจำเป็นเรื่องการปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแบบเฉพาะกลุ่มภาษาพูดหรือกลุ่มท้องถิ่นเดียวกันซึ่งยังผลให้โครงสร้างสังคมจีนในประเทศไทยระยะก่อนการเกิดองค์กรตัวแทนชาวจีน ทั้งหมดเป็นโครงสร้างสังคมแบบแนวตั้ง (Ibid, 1957: 169-170)

จากการเปิดประเด็นเรื่อง “โครงสร้างทางสังคมจีนแบบแนวตั้ง” ส่งผลให้งานเขียนของ พลกุล อังกินันท์ (2515: 46-47) วิเคราะห์ต่อกรณีการรวมตัวกันเพื่อก่อตั้งสโมสรการค้า กงสุลจีน และการประท้วงต่อต้านรัฐบาลไทยในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ว่า เหตุการณ์ทั้งสาม นอกจากจะชี้ให้เห็นถึงผลสะท้อนของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในแผ่นดินจีนและเป็นการตอบสนองต่อนโยบายของรัฐไทยที่มีต่อ “ชาวต่างชาติ” ซึ่งเปลี่ยนไปภายใต้แรงขับเคลื่อนของชาติตะวันตกแล้ว ขณะเดียวกันยังชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมจีน จากเดิมที่เคยแบ่งแยกกันตามกลุ่มภาษาพูด มาเป็นการรวมตัวกันเพื่อต่อสู้ป้องกันผลประโยชน์ของชาวจีนทั้งหมดผ่านการเรียกร้องโดยองค์กรถูกกฎหมายไปพร้อมกันด้วย

2) ประเด็นเรื่องการกลืนกลายของชาวจีนในประเทศไทย หนังสือเรื่อง Chinese Society in Thailand: An analytical History และ Leadership and Power in the Chinese Community of Thailand เป็นปฐมเหตุในการเปิดประเด็นของข้อถกเถียงนี้ กล่าวคือ Skinner (1957 : 170 - 171) เสนอว่า การก่อตั้งสมาคมหอการค้าจีน ในค.ศ. 1910 เป็นเหตุให้ “ชุมชนจีน” เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง เพราะองค์กรดังกล่าวก่อให้เกิดสถาบันและผู้นำชาวจีนซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนชาวจีนทั้งหมดในประเทศไทยเป็นครั้งแรก ภาพการณ์นี้ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการเสื่อมคลาย “ความเป็นจีน” ไม่มากนักน้อย ดังนั้น วงวิชาการจึงตั้งข้อถกเถียงเกี่ยวกับปัญหาเรื่อง “สมาคมจีนในสังคมไทยกับอุปสรรคต่อการกลืนกลาย” ดังนี้

2.1 งานเขียนกลุ่มแรก อาทิ งานเขียนของ Coughlin (1960) แสวง รัตนมงคลมาส (2517) และ เกียรติศักดิ์ มั่นศรี (2519) เสนอว่า กิจกรรมภายในของสมาคมจีน เช่น การเรียกรับเงินเพื่อผลประโยชน์และช่วยเหลือเฉพาะหมู่ชาวจีน การสร้างหน่วยบริการสาธารณประโยชน์ให้แก่สมาชิก ฯลฯ ส่งผลให้ความสามารถในการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ความเป็นจีนของกลุ่มคนจีนในสังคมไทยเป็นไปอย่างแน่นแฟ้นมากขึ้น และย่อมทำให้การกลืนกลายระหว่างชาวจีนกับชาวไทยเกิดขึ้นได้ช้าลง

2.2 งานเขียนกลุ่มที่สอง อาทิ งานเขียนของ Bun and Kiong (1993) และ พรพรรณ เตียรักษ์กิจสกุล (2536) นำเสนอว่า แม้สมาคมจีนจะมีบทบาททางสังคมและวัฒนธรรม แต่อย่างไรก็ดี หลังจากที่รัฐบาลไทยยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ.2481-2487 และ พ.ศ.2491-2500) ได้ออกระเบียบควบคุมสมาคมจีนแล้ว ความสามารถในการธำรงอัตลักษณ์ของคนจีน รวมถึงอำนาจชี้้นำทางวัฒนธรรมของสมาคมจีนต่าง ๆ ได้ถูกจำกัดให้ลดลง อีกทั้งกลุ่มผู้นำสมาคมจีนแม้ว่าจะมีเชื้อชาติจีน แต่ก็ถือสัญชาติไทย ยิ่งไปกว่านั้นกรณีของสมาคมหอการค้าจีน ไม่อาจเป็นอุปสรรคต่อการกลืนกลายของชาวจีนได้ด้วยเหตุผลสำคัญที่ว่า สมาคมดังกล่าวไม่ได้มีหน้าที่หลักเรื่องการสืบทอดวัฒนธรรมความเป็น

จีน หากแต่เป็นองค์กรรมของนักธุรกิจระดับสูงเชื้อสายจีนผู้ซึ่งยึดมั่นต่อหลักการเรื่องผลประโยชน์ทางธุรกิจสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด

บทสำรวจแนวทางการศึกษาลำดับที่ 2 : แนวทางการศึกษาว่าด้วยสมาคมการค้าจีนและ หอการค้าจีนในมุมมองแบบลัทธิมาร์กซ์

แนวทางการนำเสนองานเขียนทางวิชาการในมุมมองแบบมาร์กซ์เฟื่องฟูในสังคมไทยอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษ 2520-2530 เมื่อขบวนการเคลื่อนไหวฝ่ายซ้ายถูกปราบปรามให้ล่มสลายลง บรรดาผู้คนในแวดวงวิชาการจึงหันมาแรงคันทว่า และตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องชนชั้นและความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจมากกว่าระยะก่อนหน้านี้ (ณัฐพล เมฆโสภณ, 2554 : 158) ภายใต้เงื่อนไขข้างต้นประเด็นศึกษาเรื่องสมาคมการค้าจีนและสมาคมหอการค้าจีนจึงถูกนำมาเชื่อมโยงกับปัญหาด้านเศรษฐกิจและกรณีเรื่องชนชั้นในสังคมไทย ทั้งนี้ หนังสือของ Skinner (1958) อีกเช่นเดียวกันที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเปิดพื้นที่ทางวิชาการว่าด้วยเรื่องความไม่เท่าเทียมของเศรษฐกิจไทยผ่านการศึกษาผู้นำชาวจีนและสมาคมการค้าจีนต่าง ๆ กล่าวคือ จากการสำรวจสภาพธุรกิจในกรุงเทพฯ ของ Skinner (1958 : 176-177) ซึ่งพบว่า 1) ผู้ที่ครอบงำบทบาทหลักทางเศรษฐกิจของไทยเป็น “คนจีน” และ 2) ผู้นำนักธุรกิจจีนระดับสูงรักษาสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมผ่านการรวมตัวกันเป็นสมาคม อันส่งผลให้เกิดกลุ่มผลประโยชน์แบบรวมศูนย์นั้น (Skinner, 1958 : 226) เป็นเหตุให้ งานเขียนของ แสวง รัตนมงคลมาศ (2517) ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2518) จเด็จ อินสว่าง (2518) และ ปราบธนา โกเมน (2533) อภิปรายเรื่องสมาคมการค้าจีนและสมาคมหอการค้าจีนในมิติด้านเศรษฐกิจและผลประโยชน์ทางชนชั้นภายใต้มุมมองแบบลัทธิมาร์กซ์ใน 2 ประเด็นดังนี้

1) ประเด็นเรื่องสมาคมการค้าจีนกับการสร้างภาวะการกระจุกตัวทางเศรษฐกิจ

งานเขียนของแสวง รัตนมงคลมาศ (2517 : 240-247) เสนอว่า การรวมตัวกันเป็นสมาคมการค้าของชาวจีนเอื้อต่อการสร้างระบบพวกพ้องทางธุรกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาคมขนาดใหญ่อย่างสมาคมหอการค้าจีนเหมาะสำหรับการเข้าร่วมของชาวจีนผู้มีฐานะดี เนื่องจากการเข้าสมาคม มีเงื่อนไขเรื่องการจ่ายเบี้ยสนับสนุนและเงื่อนไขผูกมัดต่าง ๆ ซึ่งคิดเป็นจำนวนเงินอัตราสูง ดังนั้นกลุ่มนักพ่อค้าและนักธุรกิจซึ่งมีสถานะทางการเงินไม่ดีพอย่อมไม่อาจเข้าร่วมเครือข่ายเศรษฐกิจนี้ได้ จากข้อเสนอของแสวงซึ่งเน้นการรวม “กลุ่มธุรกิจ” นี้ งานเขียนของณรงค์ (2518 : 51-52) ได้เสนอถึงภาวะการสร้างคามเหนียวแน่นในโครงสร้างความสัมพันธ์ทางธุรกิจโดยเชื่อมโยงไปถึงประเด็นด้านโครงสร้างเศรษฐกิจ-การเมืองไทยอย่างน่าสนใจว่า สมาคมการค้าของชาวจีนนอกจากจะเป็นปัจจัยของการเกาะกลุ่มทางเศรษฐกิจของกลุ่มธุรกิจชั้นนำแล้วยังเป็นสถาบันที่ช่วยเสริมหนุนการสร้างเครือข่ายกับกลุ่มการเมืองและข้าราชการอีกด้วย

2) ประเด็นเรื่องปัญหาชนชั้น และผลประโยชน์ของชนชั้น สืบเนื่องจากปัญหาเรื่องสถานะทางเศรษฐกิจที่กระจุกอยู่ในมือ “คนจีน” ประเด็นเรื่องความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ ทางสังคม และความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นจึงถูกหยิบยกขึ้นมาอภิปรายต่อยอดดังนี้

2.1 ปัญหาด้านความไม่เป็นธรรมทางสังคม : งานเขียนของณรงค์ (2518: 168-169) เสนอว่าจากกรณีเรื่องการสร้างเครือข่ายผลประโยชน์เชิงพวกพ้อง นำมาซึ่งผลเสียทางเศรษฐกิจทั้งในเชิงภาพใหญ่ที่ก่อให้เกิดภาวะการไม่กระจายโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียม และในเชิงภาพย่อยที่ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องความไม่เป็นธรรมต่อผู้บริโภครวมและชนชั้นแรงงาน ซึ่งอาจแก้ไขได้โดยรัฐจะต้องเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนชาวไทยทุกคน จากข้อเสนอของณรงค์นี่เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้กรอบการวิเคราะห์จะแสดงให้เห็นถึงเจตจำนงเรื่องการกระจายความเป็นธรรมและมีการย้ำประเด็น “ชนชั้น” ตามขนบงานเขียนแบบ “มาร์กซ์” อยู่บ่อยครั้ง แต่กระนั้นข้อคิดเห็นในงานเขียนและ “ทางออก” ที่ณรงค์เสนอกลับย้อนไปที่มาตรการแบบ “กระจุกอำนาจ” ไว้ที่รัฐ อันเป็นสิ่งที่ณรงค์ พยายามปฏิเสธและเสนอว่าเป็นต้นตอของความไม่เท่าเทียม ความย้อนแย้งในอรรถาธิบายนี้เป็นไปได้ไม่มากก็น้อยว่าเป็นอิทธิพลของวาทกรรมที่ครอบงำความคิดของสังคมไทยในยุคที่ “ภัยในชาติ” ต้องจัดโดย “ผู้นำ”

2.2 ปัญหาเรื่องจิตสำนึกทางชนชั้น : งานเขียนของเจตเจจ (2518) และปรารณา (2533) นำเสนอตรงกันว่า ปัญหาหลักของกลุ่ม “ชาวจีน” นอกเหนือจากกรณีเรื่องการครองสถานะเป็นชนกลุ่มน้อยผู้มีพลังมากที่สุดในแง่ของอิทธิพลทางเศรษฐกิจแล้ว ปัญหาสำคัญที่สุดคือเรื่อง “จิตสำนึกทางชนชั้น”

กล่าวคือ เช่นเดียวกับ ปรารณา (2533 : 358) ที่อธิบายว่าจุดอ่อนของชนชั้นกลางที่มีเชื้อสายจีนคือ “การไม่มีจิตสำนึกของชนชั้นกลาง” ซึ่งจะส่งผลให้แรงขับเคลื่อนทางสังคมโดยชนชั้นกลางใน “ไทย” ไม่อาจเกิดขึ้นได้ งานเขียนของ เจตเจจ (2518: 88-104) เสนอว่ากลุ่มชนชั้นกลางเชื้อสายจีนไร้พลังผลักดันทางการเมืองและไม่มีจิตสำนึกทางชนชั้น เนื่องจากถูกรับงัดด้วยทัศนคติเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะนำมาซึ่ง “ปัญหา” ต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ตน ดังนั้น เมื่อวิเคราะห์จากกรณีสมาคมหอการค้าจีนกับวิธีการประสานประโยชน์กับรัฐบาล ข้าราชการ และผู้มีอิทธิพลทางการเมืองพบว่าปัญหาเหล่านี้จะส่งผลต่อปัญหาระยะยาวใน 3 ด้าน คือ 1) ปัญหาการผูกขาดอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ 2) ปัญหาด้านช่องว่างทางเศรษฐกิจและชนชั้น 3) ปัญหาด้านอุปสรรคต่อพัฒนาการประชาธิปไตย

บทสำรวจแนวทางการศึกษาลำดับที่ 3 : แนวทางการศึกษาว่าด้วยสมาคมการค้าจีนและหอการค้าจีนกับ “นายทุน” ในโครงสร้างทุนนิยมของระบบเศรษฐกิจไทย

ในระบอบทศวรรษ 2530 เมื่อเศรษฐกิจไทยเติบโตขึ้นอย่างมาก เนื่องจากเงินสนับสนุนจากต่างประเทศผนวกกับการขยายตัวของการผลักดันความเติบโตทางเศรษฐกิจทั้งจากฝ่ายรัฐและฝ่าย “นายทุนไทย” ผลงานทางวิชาการในช่วงเวลานี้ประเด็นศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจและตัวละครทางเศรษฐกิจจึงถูกนำมาอภิปรายอย่างแพร่หลายมากขึ้น ทั้งนี้ สำหรับกรณีศึกษาเรื่องสมาคมการค้าเงินและสมาคมหอการค้าเงิน นอกเหนือจากงานเขียนชิ้นคลาสสิกของ Skinner (1957) ซึ่งนำเสนอเรื่องอำนาจทางเศรษฐกิจไทยกับภาวะผูกขาดที่มาจากการประสานประโยชน์ระหว่างกลุ่มผู้นำเงินกับชนชั้นสูงงานเขียนของ Suehiro Akira (1989) อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2539) มนทิรา เตชะมโนดม (2539) พรณี บัวเล็ก (2541) และพรณี บัวเล็ก (2545) ได้ตั้งข้อเสนอกับกรณีเรื่องสมาคมการค้าและสมาคมหอการค้าเงินกับ “นายทุน” ในโครงสร้างทุนนิยมไทยไว้ใน 2 ประเด็นหลักดังนี้

1) ข้อเสนอว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสถานะของกลุ่มนายทุนไทย

แม้ว่างานเขียนของ Suehiro Akira (1989) มนทิรา เตชะมโนดม (2539) และพรณี บัวเล็ก (2545) จะมีจุดเน้นของการนำเสนอที่แตกต่างกันออกไป กระนั้นข้อเสนอจากงานเขียนทั้ง 3 เรื่องกลับมีประเด็นที่นำเสนอตรงกัน 2 ด้านหลักคือ ด้านแรกเป็นการเสนอว่า “นายทุนของไทย” มักมีวิธีการรักษาอำนาจของตนผ่านการสร้างสายสัมพันธ์ และการเข้า “สมาคม” ก็นับเป็นจุดเริ่มต้นของเสริมสร้างสายสัมพันธ์เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ทั้งทางธุรกิจและการพยุ่งอำนาจในทางเศรษฐกิจได้ยาวนานไปพร้อมกัน และด้านที่สองเป็นการเสนอว่า เมื่อพิจารณา “นายทุนของไทย” ที่ยิ่งใหญ่จนถึงปัจจุบันจำนวนไม่น้อยพบว่า คนเหล่านี้ไม่ได้เติบโตขึ้นมาด้วยพัฒนาการระยะสั้น หากแต่พวกเขาสะสมทุนและสั่งสมประสบการณ์มาอย่างยาวนาน โดยคนเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินธุรกิจจากการเป็นเจ้าของพาณิชย์นายอากร นายทุนนายหน้า นายทุนการเงิน และนายทุนอุตสาหกรรมตามลำดับ

2) ข้อถกเถียงว่าด้วยกลุ่มธุรกิจเอกชน : ตัวละครกิตขวางระบบทุนนิยมแข่งขันเสรี หรือพลังทางธุรกิจ?

ในขณะที่งานของ Suehiro (1989) มนทิรา (2539) พรณี (2541) และ พรณี (2545) ตั้งข้อสังเกตว่า การเติบโตของนายทุนไทยภายใต้การสร้างเครือข่ายร่วมระหว่าง 3 กลุ่มคือกลุ่มนายทุนเอกชน (เชื้อสายจีน) กลุ่มข้าราชการและศักดินาไทย และกลุ่มนายทุนต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะหลังจากนโยบายทุนนิยมโดยรัฐได้ถูกนำมาใช้บริหารเศรษฐกิจของประเทศไทยแล้วนั้น การกระจุกตัวของตัวละครทางเศรษฐกิจ “ชาวจีน” โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการค้าขายยังมีความเหนียวแน่นและมีพลังมากกว่าสมัยก่อนหน้า ผลพวงของความเข้มข้นแห่งการกระจุกตัวทางเศรษฐกิจดังกล่าวนำมาซึ่งการสกัดกั้นโอกาสการเติบโตของกลุ่มทุนหน้าใหม่ที่ไม่มีสายสัมพันธ์ในเครือข่ายการค้ามาแต่ก่อนเก่า ภาพการณ์ของความผูกพันของการเติบโตของทุนใหม่ และการทวีพลังขึ้นของ “กลุ่มทุนผู้

ยิ่งใหญ่” นักวิชาการในกลุ่มข้อเสนอนี้อธิบายว่าปรากฏการณ์ทั้งหมดเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบ “ทุนนิยมเสรี” ของสังคมไทย

อย่างไรก็ดี งานเขียนเรื่อง มองเศรษฐกิจการเมืองไทยผ่านการเคลื่อนไหวของสมาคมธุรกิจ ซึ่งเขียนโดย อเนก เหล่าธรรมทัศน์กลับนำเสนอและวิเคราะห์ความเข้มข้นของพลังและความเหนียวแน่นของกลุ่มทุนในทิศทางที่แตกต่างไปจาก Suehiro มนทิรา และพรณี กล่าวคือ อเนก เสนอว่า กลุ่มสมาคมธุรกิจประเภทต่าง ๆ นับเป็นกลุ่มพลังอำนาจใหม่จากภาคธุรกิจที่ส่งอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับภูมิภาค ซึ่งแตกต่างจากสมัยก่อนหน้าที่การกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจล้วนแต่เป็นผลผลิตจากฝ่ายข้าราชการและกลุ่มการเมืองเพียงเท่านั้น ด้วยมุมมองการพิจารณาเช่นนี้ อเนก (2539 : 211) จึงพยายามชี้ว่า แม้ในทางนโยบายแบบลายลักษณ์อักษร “รัฐ” จะได้รับสถานะในการเป็นผู้ผลิตและผู้กระทำ แต่กระนั้นก็ดีการเกิดขึ้นของพลังเอกชนเหล่านี้ ตลอดจนการตั้งขึ้นของคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจหรือกรอ. นั้น นับเป็นตัวบ่งชี้ว่า เศรษฐกิจไทยได้หลุดพ้นจากระบอบ “อำมาตยาธิปไตย” และก้าวเข้าสู่ยุคแห่งเศรษฐกิจที่มีพลังขับเคลื่อนโดยผู้ผลิตกลุ่มใหม่ที่มีชื่อว่า “กลุ่มธุรกิจเอกชน” เรียบร้อยแล้ว

จากข้อเสนอที่ต่างกันระหว่างกลุ่มงานเขียนที่ชี้ว่าความเหนียวแน่นของกลุ่มธุรกิจ ส่งผล “ด้านลบ” ต่อพัฒนาการและภาพรวมทางเศรษฐกิจไทย และงานเขียนที่ชี้ว่าความเหนียวแน่นของกลุ่มธุรกิจส่งผล “ด้านบวก” ต่อการสร้างพลังให้แก่กลุ่มธุรกิจนี้ แสดงให้เห็นว่ามุมมองของงานเขียนจะไม่สอดคล้องกันในเรื่องของข้อเสนอและกรอบการอธิบาย แต่กระนั้น ผลการวิจัยของงานเหล่านี้นำมาซึ่งความน่าสนใจต่อสภาพการณ์ของสังคมไทยปัจจุบันในแง่ที่ว่า สังคมไทย “สมัยนี้” ธุรกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจระดับสูง (มีผลประกอบการสูง) จะมี “พลัง” มาก ไม่ว่าในด้านเศรษฐกิจที่ “พลัง” นี้สามารถวางกันอำนาจในวงการธุรกิจที่ตนครอบงำอยู่ก็ดี หรือในด้านการเมืองและการผลิตนโยบายที่ “พลัง” นี้ก็สามารถร่วมขับเคลื่อนและวางนโยบายได้ก็ดี ทั้งนี้ ประเด็นที่น่าขบคิดที่สุดก็คือข้อเขียนเหล่านี้ฉายภาพให้เห็นว่า “พลัง” เหล่านั้น ล้วนแต่เป็นพลังของทุน พลังของเงิน และพลังทางเศรษฐกิจ มิใช่ “พลัง” ที่มาจาก “อำนาจ” แบบอ้างอิงสายตระกูลและความชอบธรรมที่มาจากชาติกำเนิดดังเช่นยุคอดีตแต่อย่างใด

บทสรุป

จากการสำรวจผลงานทางวิชาการในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกี่ยวกับประเด็นเรื่องสมาคมการค้าและสมาคมหอการค้าเงินในประเทศไทยพบว่า ภาพรวมของแนวทางการศึกษาสามารถแบ่งได้เป็น 3 แนวทางดังต่อไปนี้ 1) แนวทางการศึกษาซึ่งเชื่อมโยงกับประเด็นเรื่อง “ชุมชนจีน” และการกลืนกลายของ “คนจีน” ในประเทศไทย งานเขียนแนวทางนี้มีคำถามสำคัญคือ สมาคมฯ มีผล

อย่างไรต่อการดำรงอยู่ของ “ชุมชนจีน” และ “ความเป็นจีน” ในสังคมไทย โดยผู้ผลิตผลงานส่วนใหญ่ในแนวทางการศึกษานี้มักเป็นบุคคลในสังกัดของสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเป็นหลัก และเอกสารที่ใช้ประกอบการศึกษาส่วนใหญ่มักอยู่ในกลุ่มเอกสารของราชการ

2) แนวทางการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิมาร์กซ์ งานเขียนในกลุ่มนี้แตกต่างจากงานเขียนของแนวทางแรก 3 ประการคือ (1) กลุ่มผู้ผลิตผลงานขยายตัวออกจากกลุ่มสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไปสู่สาขาวิชาอื่น ๆ (2) เอกสารที่ใช้ศึกษามีความหลากหลาย และ (3) คำถามสำคัญของงานเขียนกลุ่มนี้มักเน้นเรื่อง (3.1) สมาคมฯ ได้สร้างประโยชน์ต่อคนกลุ่มใดของสังคม และ (3.2) การจัดตั้งสมาคมฯ นำมาซึ่งผลอย่างไรต่อเศรษฐกิจและ “ชนชั้นล่าง” ลักษณะสำคัญของงานเขียนในแนวทางการศึกษานี้คือมักมีข้อสรุปในเรื่องเรื่องความเสียประโยชน์ของ “คนไทย” เนื่องจากขณะนั้นสังคมไทยตกอยู่ใต้การครอบงำของวาทกรรมเรื่องการเชิดชู “ชาติพันธุ์ไทย” และ อุดมการณ์ “ชาตินิยม”

3) แนวทางการศึกษาซึ่งเน้นประเด็นด้านกลุ่มพลังทางธุรกิจ คำถามหลักของการศึกษากลุ่มนี้ว่าด้วยเรื่อง (1) “นายทุนไทย” มีการเปลี่ยนแปลงสถานะอย่างไร และ (2) บทบาทของสมาคมฯ มีผลต่อการพัฒนาการของ “นายทุน” และ ระบบทุนนิยมในสังคมไทยอย่างไร หลักฐานที่ใช้ประกอบการศึกษามีความหลากหลายมากขึ้น โดยงานวิจัยบางชิ้นมีการใช้หลักฐานชั้นต้นที่เป็นภาษาจีนด้วย

สุดท้ายนี้ จากการสำรวจผลงานทางวิชาการเรื่องสมาคมการค้าจีนและสมาคมหอการค้าจีนดังที่อภิปรายในข้างต้น แสดงให้เห็นว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าวมีอยู่น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับประเด็นศึกษาทางด้านเศรษฐกิจกรณีอื่น ๆ เนื่องจากข้อจำกัดด้านการเข้าถึงหลักฐานและเอกสารชั้นต้นที่ส่วนใหญ่เป็นภาษาจีน กระนั้น สภาพการณ์ดังกล่าวนับเป็นโอกาสต่อผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับประเด็นต่อไปในอนาคต เนื่องจากประเด็นดังกล่าวยังมีช่องว่างทางวิชาการอยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นกรณีศึกษาเรื่องบทบาทของสมาคมหอการค้าจีนภายหลังการตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาคมหอการค้าจีนในประเทศไทยกับสมาคมหอการค้าจีนในประเทศภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บทบาทของสมาคมหอการค้าจีนที่มีต่อสมาคมการค้าจีนภายหลังการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศจีน ฯลฯ

บรรณานุกรม

เกียรติศักดิ์ มั่นศรี, พ.อ., (2519). **สังคมของชาวจีนในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์เสนอวิทยาลัการทัพบก.

จเด็จ อินสว่าง. (2518). **กลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ชาวจีนกับการพัฒนาระบบ**

ประชาธิปไตย ในเมืองไทย: ศึกษา เฉพาะกรณีชนชั้นกลางสัญชาติจีนบางกลุ่มกับการมีส่วนร่วมในทางการเมือง. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- เฉลิมพงษ์ คงเจริญ. (2553). **ระบบเศรษฐกิจไทยก่อนวิกฤติการณ์การเงินพ.ศ.2540 (พ.ศ.2530-2540).** โครงการวิจัย เรื่อง “วิกฤติการณ์การเงินไทย 2540”.โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ณรงค์ เพชรประเสริฐ. (2518). **สมาคมการค้าและหอการค้าในประเทศไทย.** วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณัฐพล เมฆโสภณ. (2554). **บันทึกเทปงานสัมมนาเรื่อง “สังคมนิยมในประเทศไทย” บรรยายโดย อ.ดร.สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ณ วันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2554.** วารสารชุมนุมประวัติศาสตร์, 3(1), หน้า 153-162.
- ปรารณา โกเมน. (2533). **สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ.2440-2488.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรณี บัวเล็ก. (2545). **ลักษณะของนายทุนไทย ในช่วงระหว่างพ.ศ.2457-2482: บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พันธกิจ.
- _____. (2541). **บทบาทของสมาคมการค้าของชาวจีน (พ.ศ.2457-2482).** ใน อภิวันท์ อุดลยพิชญ์ (บรรณาธิการ). **สยามในกระแสธารการเปลี่ยนแปลง: ประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5.** (หน้า 143-208). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- พรพรรณ เตียรักษ์กิจสกุล. (2536). **พัฒนาการบทบาทของสมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯที่มีต่อคนไทยเชื้อสายจีน (พ.ศ.2485-2535).** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พลกุล อังกินันท์. (2515). **บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.** นครหลวงฯ : วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร.
- มนทิรา เตชะมนโนดม. (2539). **เชิงหวย: การก่อตัวขององค์กรนำชาวจีนในสังคมไทย.** วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิตคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เรย์โนลด์ส, เครก เจ. (2550). **เจ้าสัว ขุนศึก คักดินา ปัญญาชน และคนสามัญ.** (วารุณี โอสธารมย์ และคณะ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- สกินเนอร์, จี. วิลเลียม. (2548). **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์.** (พรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- แสวง รัตนมงคลมาศ. (2517). **อนาคตของสมาคมจีนในประเทศไทย.** ใน ขจัดภัย บุรุษพัฒน์ (ผู้รวบรวม). **ชาวจีนในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพินทยา.
- อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2539). **มองเศรษฐกิจการเมืองไทยผ่านการเคลื่อนไหวของสมาคมธุรกิจ.** (สายทิพย์ สุคติพันธ์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: คบไฟ.

- Bun, C. K., & Kiong, T. C. (1993). **Rethinking assimilation and ethnicity: The Chinese in Thailand.** International Migration Review, p. 140-168.
- Burgess, J.S.. (1930). **The Guilds and Trade associations of China.** Annals of the American Academy of Political and Social Science, 152, p. 72-80.
- Coughlin, R.J. (1960). **Double Identity: The Chinese in Modern Thailand.** Hong Kong University Press.
- Kornphanat Tungkeunkunt. (2009). **Report on Major English- and Thai- Language scholarship on Thailand's ethnic Chinese in the post-1945 Era: Themes, Approaches, and Shortcomings.** The International Journal of East Asian Studies, 14 (2), p. 73-96.
- Morse, Hosea Ballou. (1909). **The Gilds of China: With an account of the gild merchant or Co-hong of canton.** London : Longmans green.
- Suryadiana, Leo. (2007). **Understanding the ethnic Chinese in Southeast Asia.** Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Skinner, G. William. (1957). **Chinese Society in Thailand: An analytical History.** Ithaca: Cornell University Press.
- _____. (1958). **Leadership and Power in the Chinese Community of Thailand.** Ithaca: Cornell University Press.
- Suehiro, Akira. (1989). **Capital Accumulation in Thailand 1855-1985.** Tokyo: The Centre for East Asian Cultural Studies.